

STRUKTURALNA ANTROPOLOGIJA DANAS

**Tematski zbornik
U čast Kloda Levi-Strosa**

**Uredila
Dr Dragana Antonijević**

**Beograd
2009**

Reč urednice

Tematski zbornik *Strukturalna antropologija danas* nastao je kao rezultat dodatnog, teorijskog i metodološkog promišljanja i analitičkog produbljivanja onih ideja, stavova i koncepata koji su se mogli čuti u usmeno izloženim referatima na međunarodnom naučnom skupu *Strukturalna antropologija danas: U čast Kloda Levi-Strosa*, održanom u novembru 2008. godine, povodom stogodišnjice rođenja ovog velikog naučnika i mislioca XX veka.

Skup je organizovalo Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, uz finansijsku i drugu pomoć Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Srbije, Francuskog kulturnog centra u Beogradu i Filozofskog fakulteta u Beogradu, kojima se ovom prilikom zahvaljujem.

Posebno se zahvaljujem kolegi dr Danijelu Sinaniju na velikodušnoj pomoći i nesebičnom zalaganju u organizaciji ovog skupa, kao i prof. dr Nikoli Pavkoviću koji je održao uvodnu reč na skupu.

Čitalac, dakle, pred sobom ima potpuno novu knjigu, dvanaest radova koji osvetljavaju i preispituju va-

žnost i značaj strukturalne paradigme, promovisane sredinom XX veka najpre u lingvistici i antropologiji, da bi potom našla svoju primenu i u drugim humanističkim i društvenim naukama, dajući značajne analitičke rezultate.

Namera autora radova u ovom tematskom zborniku bila je da sagledaju, iz novih uglova, neke od aspekata naučnog i društvenog rada Kloda Levi-Strosa, da razmotre validnost teorijskih i metodoloških koncepata strukturalne antropološke analize iz današnje naučne perspektive, da razmotre karakteristike savremene recepcije uz objašnjenje valjanosti kritičkih poststrukturalističkih argumenata, te da ukažu na značaj i uticaj koji je strukturalna antropologija imala za modernizaciju srpske etnologije i kulturne antropologije.

Da se o ovoj teorijski značajnoj naučnoj paradigmi ima itekako šta kreativno reći, kritički promisliti ili je upotrebiti u analizama, pokazuje tematski zbornik *Strukturalna antropologija danas* koji je pred čitaocima i njihovom pažljivom, čitanju i sudu.

U Beogradu, 2009. godine

dr Dragana Antonijević

Danijel Sinani

Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
sinamid@ikomline.net

Strukturalizam u proučavanju narodne religije u Srbiji*

Apstrakt: U radu se diskutuje primena strukturalizma u oblasti proučavanja narodne religije u Srbiji. Razmatraju se eventualne anticipacije i počeci primene strukturalističkog metoda, period izuzetne popularnosti teorija o obredu prelaza u našoj etnologiji/antropologiji, kao i najrazvijenije forme analize inspirisane strukturalizmom. Na osnovu dve odabrane "studije slučaja" pokazuje se način na koji je strukturalizam u našoj nauci doprineo sagledavanju problema iz potpuno novog ugla i formiranju inovativnih i originalnih zaključaka. U radu se tvrdi da je početak primene ideja i metoda razvijenih u strukturalizmu, označio bitnu prekretnicu u dotadašnjim istraživanjima fenomena iz narodne religije i, u svojim najvećim dometima, na izvestan način – pružio osnove da se narodna religija sagleda kao zaokružen sistem.

Ključne reči: strukturalizam, narodna religija, srpska etnologija i antropologija, mit, analiza mita, ritual, obred prelaza.

---

* Tekst je prilog sa projekta br. 147035 koji u celosti finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

1.

U istoriji nauke veoma su retki autori koji su doživeli stotu godinu života u ambijentu proslave njihovog dela, koja je poprimila gotovo globalne, svetske dimenzije. Ako se ima u vidu činjenica da se upravo takvo priznanje odaje Klodu Levi-Strosu, naučnom delatniku iz domena humanističkih i društvenih disciplina, prethodna tvrdnja dobija još više na značaju.

Klod Levi-Stros, osnivač i glavni protagonist teorijско-metodološkog pravca najpoznatijeg pod imenom strukturalizam, izvršio je izuzetno značajan uticaj ne samo na potonja etnološka/antropološka istraživanja, već se njegova ideja – slavljena ili osporavana, potvrđivana ili kritikovana, sirova ili prilagođena – našla u žiži tumačenja širokog spektra problema kojima se bave društvene nauke, uopšte.

O Levi-Strosu i strukturalizmu, kao i o njihovom značaju i doprinosu za nauku, kulturu ili umetnost, napisane su brojne studije, a moglo bi ih se napisati bar još jednak broj. Osnovne postavke strukturalne antropologije postale su (i ostale) nezaobilazno štivo svih akademaca koji sebe vide kao buduće poslenike društvenih i humanističkih nauka, makar i u kratkim pregledima antropoloških teorija, teorija kulture ili "filozofija života".

Stoga, imajući u vidu prethodno rečeno ali i namenu i predviđeni obim ovog teksta, u njemu neće biti retrospektive i sažimanja najznačajnijih ideja i elemenata, te

"kamena temeljaca" strukturalne analize. U ovom radu pažnja će biti posvećena načinu na koji su strukturalizam i njegove (re)interpretacije našle svoje mesto u istraživanjima fenomena iz oblasti narodne religije u etnološko-antropološkoj naučnoj zajednici u Srbiji. Probaćemo, takođe, da damo odgovore i na pitanja kao što su – koji su dometi strukturalne analize koja je angažovana u proučavanju narodne religije u Srbiji i koji su njeni doprinosi boljem poznavanju ili tumačenju navedene problematike. U okviru prethodno navedenog, probaćemo da pokažemo da je početak primene strukturalizma u proučavanju narodne religije u Srbiji predstavljao znatno više od "još samo jednog novog pogleda na problem", da je označio prekretnicu u istraživanjima i potpunu promenu u pristupu fenomenima iz oblasti narodne religije, te omogućio prepoznavanje i koncipiranje jednog logički zaokruženog sistema mišljenja i ponašanja.

Na samom početku potrebno je objasniti i zašto je za predmet ovog rada izabrana baš narodna religija, ili, tačnije – počeci implementiranja strukturalizma u razmatranja fenomena iz oblasti narodne religije u Srbiji. Naravno, lični afiniteti i bliskost pomenute tematike autoru predstavljaju uvek značajan činilac, ali u ovom slučaju nikako ne i najbitniji. Naime, samim pogledom na bibliografije domaćih autora, sasvim je jednostavno zaključiti da se, kako prve "strukturalističke" studije u Srbiji, tako i njihov najveći broj uopšte – počev od radova o obredima prelaza do kompleksnijih studija koje su kombinovale nekoliko komplementarnih nivoa ana-

lize iz različitih teorijskih pravaca, bave upravo problemima iz domena narodne religije. Daleko najveći korpus tema koje su obrađene u strukturalističkom maniru ili pristupima inspirisanim strukturalizmom u srpskoj etnologiji/antropologiji pripada upravo narodnoj religiji. Ukoliko uopšte ima smisla razmišljati i sporiti se oko pitanja koja je oblast Levi-Strosovog rada najznačajnija i koja je izvršila najviše uticaja na etnološka istraživanja širom sveta – teorija srodstva, logika i analiza mita ili teorija klasifikacije primitivnih zajednica¹, u srpskoj etnologiji/antropologiji, po tom pitanju, stvari bi bile sasvim jasne.

2.

Vratimo se na jedan od početaka kojih ćemo se dotaći u ovom radu. Predstavljanje celovite istorije bavljenja fenomenima iz oblasti narodne religije u Srbiji zahtevalo bi znatno više prostora nego što je za ovaj rad predviđeno, tako da ćemo na ovom mestu ukazati samo na osnovne tokove koji će otvoriti prostor daljoj argumentaciji.

Nakon perioda koji je obeležen gotovo isključivo prikupljanjem i beleženjem etnografskog materijala, s kraja XIX i početkom XX veka javljaju se prvi radovi koji se bave fenomenima iz narodne religije, a da, pritom, nije reč isključivo o pukom konstatovanju i zapisivanju ka-

---

¹ Videti: E. Lič, *Klod Levi-Stros*, Beograd 1982: 8-9.

kvog verovanja ili običaja. Ipak, studije iz ove oblasti nastale pre Drugog svetskog rata, retko su prevazilazile nivo deskripcije. Kritike koje su u okviru naučne javnosti upućene autorima – počev od Sime Trojanovića, preko Tihomira Đorđevića ili Jovana Erdeljanovića do Veselina Čajkanovića, poznate su, uglavnom opravdane i nije ih bilo teško uočiti i formulisati. Nepostojanje ili nerazrađenost referentnog okvira, izostanak ili pogrešna upotreba naučnog metoda, "atomizam" nepridržavanje jedinstvenih kriterijuma klasifikacije, obilje etnoeksplicacija itd. – samo su neke od opaski na koje se najčešće nailazi. Naravno, kada se daje ovakav "skupni" pregled i ocena rezultata nauke treba imati u vidu barem dve stvari – vreme kada su pomenuti tekstovi nastali, ali i činjenicu da se pristupi i radovi navedenih autora međusobno razlikuju, te da nisu svi podjednako "loši" ili "dobri". No, pored prethodno navedenih zamerki teorijsko-metodološke prirode, još veći problem je predstavljao opšti pristup istraživanjima i proučavanju narodne religije, ili, još jednostavnije – cilj koji su autori sebi postavljali.

Naime, u gotovo svim radovima o pojavama iz narodne religije iz pomenutog perioda, u kojima se može prepoznati kakav-takav analitički postupak, nailazimo na komparacije različitog kvaliteta kojima je cilj isti – rekonstrukcija "stare" srpske religije, tumačenje pojedinih verovanja ili običaja tako što će se pronaći eventualna sličnost sa postojećim religijama, vremenski i prostorno, manje ili više udaljenih naroda, te restauracija i/ili osmišljavanje plejade starih srpskih božanstva

va – što je pojava koja je kasnije okarakterisana kao specifičan srpski "panteonizam"². U istraživanjima narodne religije tražila se potvrda starog slovenskog porekla, etničke bliskosti ili, u ambicioznijim studijama – svojevrsan indoevropski pedigre.

Istraživačke težnje i ambicije autora iz pomenutog perioda nastavile su i njihove posleratne kolege. Filipović, Kulišić ili Zečević – da pomenem samo najistaknutije, možda su se, donekle, rešili izvesnih "školskih" nedostataka pojedinih svojih prethodnika, ali njihov pristup problemu, odnosno ideja o tome šta bi istraživanje religijskih fenomena trebalo da predstavlja, nije značajno evoluiralo. Istraživački postupak koji je najčešće nazivan "istorijskim" ili "genetskim" i dalje je dominirao u radovima koji se bave narodnom religijom. I dalje se kao konačni cilj uglavnom postavlja pitanje porekla pojedinih elemenata ili celokupne narodne religije, povlače paralele između naizgled sličnih običaja našeg i drevnih naroda, obožavaju "prežici" i rasteruju naslage prašine sa likova slovenskih božanstava. Ispostavilo se da su neki potencijalno interesantni i upotrebljivi rezultati proučavanja narodne religije ostali na marginama "velikih" ciljeva i objašnjenja.

Prethodno opisano stanje se u oblasti proučavanja fenomena iz narodne religije u Srbiji održalo sve do

---

² I. Kovačević, *Mit i umetnost*, Beograd 2006: 39-40. Nažalost, radovi i ideje ovog karaktera ne predstavljaju samo daleku prošlost domaće etnologije.

proboja ideja i metoda strukturalne antropologije, kojoj je teren pripremljeno nekoliko pokušaja implementiranja funkcionalističkih načela.³ Strukturalizam je u srpsku nauku stigao sa višegodišnjim zakašnjenjem, tako da se počeci prihvatanja osnovnih načela ovog pravca odnose, u stvari, na njegovu doradivanu, reinterpretiranu i usaglašavanu varijantu. Ona je, opet, u našu nauku "uvezena" najviše posredstvom britanske škole strukturalne antropologije. Ovakav razvoj događaja nam omogućava da, radi izbegavanja nesporazuma, čitav niz pristupa problemima inspirisanih talasom ideja koje su potekle iz strukturalizma, bilo izvornih, Levi-Strosovih, bilo ideja različitih prenosioca i brusioca strukturalizma, u ovom radu nazovemo, jednostavno – strukturalističkom idejom.

Uvođenjem strukturalizma u proučavanja narodne religije (samim tim i u srpsku etnologiju/antropologiju), najznačajnija posledica desila se upravo na osnovnom, bazičnom polju – na planu strategije proučavanja, percepcije problema i prirode ciljeva koje su autori-strukturalisti pred sebe postavljali. Strukturalizam

---

³ O neuspehu promocije funkcionalizma u Srbiji tokom modernizacijskih procesa u domaćoj antropologiji videti u tekstu Ivana Kovačevića, *Modernizam i strukturalizam. Srpska etnologija/antropologija u poslednjoj četvrtini dvadesetog veka*, objavljenom u ovom tematskom broju. Na ovom mestu je potrebno primetiti da su se i svi radovi koji su u domaćoj nauci prvi put primenjivali principe funkcionalne analize, bavili takođe problematikom iz oblasti narodne religije.

je omogućio prekid sa konstruktom koji bismo za potrebe ovog rada kolokvijalno mogli da nazovemo "arheološkom" narodnom religijom. Potraga za maglovitim prapočecima narodne religije u Srba, rekonstrukcija verovanja i običaja i povlačenje paralela sa drevnim religijskim sistemima prestaje da bude obavezni cilj istraživanja. Uvođenje strukturalističke ideje označava momenat kada se napušta potraga za korenima i praporeklom, izvođenje neplodnih ili, čak, besmislenih rekonstrukcija, analogija i krugova komparacija i prelazi se na pitanja kako ta religija "radi" i koja je njena uloga i mesto u životima onih koji je praktikuju? Koje su to osnovne logičke i idejne strukture koje stoje u pozadini religijskog i ritualnog ponašanja u našem narodu? Traže se odgovori na pitanja *zašto* neko nešto radi pod uticajem svojih religijskih uverenja, a ne odakle vodi poreklo takvo ponašanje, kom kultu pripada i da li je prepoznato kod još nekog nama bliskog ili dalekog naroda. Tako, na primer, moguće je složiti se sa tvrdnjom da reč "Bog" možda vodi poreklo od iranske reči "Bhaga". Nećemo tvrditi da bi takvo saznanje bilo potpuno beznačajno, ali šta nam ono stvarno govori o odnosu našeg naroda prema pojmu koji ta reč obeležava, i koliko će nam pomoći da razumemo ritualnu praksu razvijenu prema "vrhovnom biću"? Isto tako, možda neko stvarno veruje u priču o matrijarhatu, ali koliko nam tumačenje, na primer, nekih agrarnih običaja kao elemenata kulta koji vodi poreklo iz matrijarhata zapravo pomaže da shvatimo brojne tabue i, u najmanju ruku,

neobično ponašanje aktera sejačkih poslova? Analize su počele da se vode u novom pravcu i odgovori na ovako postavljena pitanja počeli su da se kristališu tek po prihvatanju i implementiranju principa strukturalne antropologije.

3.

Pre nego što u ovom delu teksta prikažemo delimičnu hronologiju prijema i razvoja strukturalizma u proučavanjima narodne religije i na konkretnim primerima predstavimo razliku u ishodima koja se postizala primenom strukturalne analize, na ovom mestu je potrebno razjasniti i jednu potencijalnu nedoumicu. Naime, kada se govori o počecima strukturalne antropologije u ovoj oblasti, pored ostalog, može se čuti i mišljenje da studija Slobodana Zečevića o desnoj i levoj strani u narodnom verovanju⁴, može da se posmatra kao protostrukturalistička, odnosno, da predstavlja protostudiju strukturalizma u Srbiji. U skladu sa tim, Zečević bi onda trebalo da predstavlja anticipatora pravca u našoj nauci. I zaista, Zečević se u pomenutom radu bavi strukturalizmom nalik opozicijama kao što su: desno/levo, muško/žensko, srećno/nesrećno, solarni/lunarni. No, osim navođenja različitih primera iz narodne tradicije u kojima se vidi

---

⁴ S. Zečević, *Desna i leva strana u srpskom narodnom verovanju*, *GEM* 26, Beograd 1963: 195-201.

postojanje i značaj ovih opozitnih parova, Zečević propušta da izvede bilo kakvu analizu pomenutih verovanja, već ih povezuje sa tragovima solarnog, odnosno lunarnog kulta, oslanjajući se na mitsku priču o prelasku iz matrijarhata u patrijarhat. Nažalost, moramo da konstatujemo da u Zečevićevoj studiji nema ni primisli strukturalizma. Da je bilo drugačije, domaća nauka bi bila među prvima koje su prihvatile nove tendencije u antropologiji i naučna i zainteresovana javnost ne bi morale da čekaju još punih 15 godina do pojave prvih strukturalističkih radova u Srbiji.

Slobodno se može tvrditi da je strukturalizam u etnologiju i antropologiju u Srbiji ušao putem primena teorije "obreda prelaza", koja je na ovim prostorima postala naročito popularna krajem 70-ih i tokom 80-ih godina XX veka⁵. Kao što je već pomenuto, prvi, kao i najveći broj radova nastali su primenom novog analitičkog instrumentarijuma na pojave iz oblasti narodne religije. I naravno, potpuno je razumljivo zašto se najveći broj studija koje se bave obredom prelaza bazirao upravo na fenomenima koji pripadaju ovom domenu istraživanja. Narodna religija značajan korpus tema kojima se bavi crpe u ritualima i ritualizovnom ponašanju – obredi prelaza su upravo osmišljeni kako bi se

---

⁵ Videti: I. Kovačević, Van Genep po drugi put među Srbima, *EAP*, god. 1, sv. 1, Beograd 2006: 81-94. Pogledati takođe i: A. Prodanović, Prijem strukturalizma na primeru proučavanja obreda prelaza u etnologiji i antropologiji Srbije, *GEI SANU* 54, Beograd 2005: 407-417.

njima na novi način pristupilo sadržajima rituala. Simbolički bremenito ponašanje koje čini srž narodne religije predstavljalo je posebno povoljno tle za oprobavanje primenljivosti "novog" metoda.

Obredi prelaza, postulirani od strane francuskog etnologa Arnolda Van Genepa⁶, u srpskoj antropologiji su prihvaćeni uz posredstvo i intervenciju britanske škole strukturalne antropologije, koja je, razumljivo, ostavila specifičan strukturalistički pečat⁷. Uzimajući za paradigmatске opozicije parove kao što su, na primer – red/nered, kultura/priroda i sveto/profano, i pod snažnim uticajem Ličove vizije strukturalističkih interpretacija kulture, srpski autori su na različitim primerima pokazivali značaj rituala u konstrukciji i (re)definisanju "granica", statusa, vremena i prostora za njihove aktere.

Prvi rad na prostoru tadašnje Jugoslavije u kojem je primenjena teorija obreda prelaza je rad hrvatskog etnologa Milivoja Vodopije, koji je analizirao maturiranje zagrebačkih srednjoškolaca kao specifičan *rite de passage*⁸. Prvi rad ove vrste u Srbiji je delo Mirjane Prošić koja je kroz prizmu teorije o obredu prelaza sagledala običaj poklada⁹. Sledili su radovi Ivana Ko-

---

⁶ A. Van Gennep, *Les rites de passage*, Emile Nourry, 1909; srpsko izdanje: A. Van Genep, *Obredi prelaza*, Beograd 2005.

⁷ Videti: I. Kovačević, nav. delo.

⁸ M. Vodopija, Maturiranje kao "Rite de passage", *Narodna umjetnost* 13, Zagreb 1976.

⁹ Mirjana Prošić, Teorijsko-hipotetički okvir za proučavanje poklada kao obreda prelaza, *Etnološke sveske* 1, 1978.

vačevića o ritualnom razbijanju sudova prilikom svadbenog obreda¹⁰, Dušana Bandića o tabuima kao specifičnim markerima kulturno konstruisanog vremena i prostora u nekim običajima vezanim za trudnoću i porođaj, kao i agrarnim ritualima¹¹, zatim, tekstovi Miroslave Malešević o ritualima vezanim za prvu menstruaciju¹² i Mirjane Prošić o pogrebnim ritualima¹³. Do 1985. godine objavljeni su i radovi Dušana Bandića o posmrtnom umiranju¹⁴ i Ivana Kovačevića o volovskoj bogomolji¹⁵ i dodolama¹⁶. Samo u poslednje dve decenije XX veka u srpskoj etnologiji objavljeno je više od dvadeset radova koji su sa aspekata obreda prelaza, ne tako retko i uz manje ili više značajne terijsko metodološke dopune i razrade "originalnih"

---

¹⁰ I. Kovačević, Razbijanje predmeta kao granica pojedinih faza svadbenog rituala, *Simpozijum Seoski dani Sretena Vukosavljevića VII*, Prijepolje 1979.

¹¹ Dušan Bandić, Tabu kao element kulturnog vremena i prostora, *Gradina* 6-7, Niš 1981.

¹² M. Malešević, Porodični rituali oko prve menstruacije, *Promene u tradicionalnom porodičnom životu u Srbiji i Poljskoj*, PI EI SANU 25, Beograd 1982.

¹³ M. Prošić, Pogrebni ritual u svetlu obreda prelaza, na primeru Stonskog primorja, *Etnološki pregled* 18, Beograd 1982.

¹⁴ D. Bandić, Koncept posmrtnog umiranja u religiji Srba, *Etnološki pregled* 19, Beograd 1983.

¹⁵ I. Kovačević, Volovska bogomolja, *GEM* 47, Beograd 1983.

¹⁶ I. Kovačević, Novi rezultati semiološkog proučavanja dodolske povorke, *Makedonski folklor* 34, Skopje 1984.

postavki, tretirali najrazličitije rituale iz tradicionalne ali i urbane kulture u Srbiji¹⁷. Njihovo dalje nabrojavanje ne bi bilo od značaja za ovaj rad¹⁸, ali bi trebalo napomenuti da se sa primenama i razradama obreda prelaza nastavilo i u novom milenijumu, a dobar primer je rad Bojana Žikića o krštenju odraslih i dece u savremenoj Srbiji¹⁹.

Radovi koji su našu etnološku javnost uveli u teoriju obreda prelaza, označili su ujedno i raskid sa tradicionalnim pristupima pručavanju narodne religije. Kako to najčešće biva, ni ovaj raskid nije bio bezbolan, ali iz njega je izašla generacija etnologa koja je svoju nauku uvela u modernizacijske tokove²⁰. Što se istraživanja narodne religije tiče, na strategijskom planu, pronalaženje korena srpske religioznosti nije

---

¹⁷ Za kompletnu bibliografiju radova o obredima prelaza pogledati: I. Kovačević, *Van Genep po drugi put među Srbima*, *EAP*, god. 1, sv. 1, Beograd 2006.

¹⁸ Potrebno je naglasiti da prethodno hronološki navedeni tekstovi ne predstavljaju sve radove koji su objavljeni u tom periodu u Srbiji a koji su se bavili obredima prelaza. U tekstu nisu navedeni radovi koji su se bavili urbanim ili svetovnim ritualima, a za kompletnu informaciju videti prethodnu referencu.

¹⁹ B. Žikić, *Krštenje odraslih i dece u Srbiji u poslednjoj deceniji dvadesetog veka*, u: Z. Divac (ur.), *Običaji životnog ciklusa u gradskoj sredini*, PI EI SANU 45, Beograd 2002.

²⁰ Videti: I. Kovačević, *Modernizam i strukturalizam ..*, ili: isti, *Van Genep...*, 87-88.

više bilo imperativ; potraga za Indoevropljanima, Slovenima i paganskim elementima ili bogovima sklonjena je u stranu²¹. Na teorijsko-metodološkom planu, redeskripcije, forsirane komparacije i etnoeksplikacije ostavljene su ljubiteljima priča o tome "kako je nekada bilo" i šta je, na primer, "od uroka" a šta, eventualno, nije.

U međuvremenu su u Srbiji publikovane i prve studije domaćih autora koje na kompleksniji način angažuju strukturalističke ideje i koncepte, te se ne svode na puku primenu teorije obreda prelaza.

Naročito je primena i prilagođavanje osnovnih ideja iz *Analize mita*, kao jedne od najrazvijenijih strukturalističkih teorija, dovela do značajnih pomaka u kompleksnosti – kako problema koji se uzimaju za predmet analize, tako i tumačenja do kojih se dolazi. Otkrivanje kodiranih poruka i skrivenih značenja koje pojedini običaji i rituali u narodnoj religiji Srba eventualno nose u sebi postaje jedan od glavnih ciljeva koje autori sebi postavljaju. Bandićev rad o vampiru²² ili

---

²¹ U cilju otklanjanja eventualnih nesporazuma, potrebno je napomenuti da autor nema ništa protiv dijahronijske perspektive u istraživanjima; ona predstavlja potrebnu i legitimnu *etapu* u analitičkom postupku. Besmislenim jedino smatra postupak u kojem se kao jedini ili glavni cilj istraživanja postavlja otkrivanje, rekonstruisanje ili izmišljanje prošlosti bilo kog religijskog fenomena.

²² D. Bandić, *Vampir u religijskim shvatanjima jugoslovenskih naroda*, *Kultura* 50, Beograd 1980: 81-103.

Kovačevićeva analiza mita o Međedoviću²³, na primer, predstavljaju u potpunosti nov pristup već dobro poznatim temama. Strukturalna analiza, u ma kojem svom obliku, najčešće predstavlja bazični segment analize koji će dešifrovanjem poruke ili otkrivanjem i pozicioniranjem osnovnih elemenata, pripremiti materijal za dalju kontekstualizaciju. Tek nakon neophodnog otkrivanja skrivenog značenja, sistema odnosa, odnosno idejnog sklopa koji se može prepoznati iza razmatranog problema, dolazi se do socijalnog sadržaja i prelazi na tumačenje uloge jednog običaja ili rituala u životima onih koji ih praktikuju. Ujedno, uvođenjem strukturalne analize prevaziđeni su nedostaci funkcionalističkih tumačenja, koja su tražeci funkciju u pojavnim, "realnim" aspektima rituala često delovala amaterski.²⁴ Na značaju, konačno, dobijaju pitanja *kako* i *zašto* određeni običaji i verovanja danas žive u našem narodu. Koju ulogu imaju u životima svojih praktikanata? Na ovaj način, strukturalna analiza ili elementi strukturalne analize, postaju gotovo standard u većini studija iz narodne religije, što je trend koji se održao i u savremenoj domaćoj antropologiji.

Kako se priča o strukturalizmu u narodnoj religiji ne bi završila na pregledu, opštim opaskama i autoro-

---

²³ I. Kovačević, Strukturalna analiza mita, *Sociološki pregled* 2-3, Beograd 1974; isti, Značenje kulta medveda, *GEM*, 45, Beograd 1981.

²⁴ Videti i: I. Kovačević, *Semiologija mita i rituala I – Tradicija*, Beograd 2001: 193-196.

---

voj želji da mu se veruje na reč, u sledećem odeljku će biti predstavljena dva konkretna primera, dve "studije slučaja" – tačnije, studije dva različita običaja, koji će na krajnje indikativan način ukazati na razliku između strukturalističkog i dotadašnjih pristupa razmatranoj problematici.

4.

U domaćoj nauci ima više radova koji mogu poslužiti za prikaz različitosti i nadmoći eksplanatornog kapaciteta strukturalne ideje u odnosu na ranije pristupe. Dve studije čiji će osnovni zaključci biti predstavljeni na narednim stranicama, izabrane su zbog značajnih i lako uočivih otklona od prethodnih rezultata i, naravno, ličnog afiniteta.

a) Prva od pomenutih je studija Ivana Kovačevića o obrednoj povorci lazarica iz 1978. godine²⁵. Već na prvi pogled je jasno da, za našu antropologiju tog vremena, Kovačević koristi krajnje netradicionalne termine kao što su: kod, kodiranje, konotativni i denotativni nivo, paradigmataska opozicija, krucijalni uzem, sabiranje finalnih paradigmi, kojima je pretila opasnost da zaliče na surovu aritmetičku analizu. No, za one koji ne bi na

---

²⁵ I. Kovačević, *Socijalni sadržaj običaja o Lazarevoj suboti*, *Etnološke sveske I*, Beograd 1987.

početku obeshrabreni odustali, krajnji ishodi su mogli biti veoma interesantni.

Kovačević je idealtipsku deskripciju lazaričke obredne povorke podelio na 33 uzema (najmanje sastavne jedinice običaja) koje je svrstao u 5 grupa. U drugom koraku, u cilju otkrivanja značenja uzema – a samim tim i dekodiranja čitavog rituala, postavio je opozicije između onih uzema koji i u samom obredu ispoljavaju antagonistički odnos. Na taj način, dobijena su dva para opozicija:

muško : žensko / u kući : van kuće

Ova dva opozitna para se lako mogu dovesti u međusobnu vezu, a predstavljaju dve izrazito antagonističke sfere:

muško : žensko = u kući : van kuće = ukućani : lazarice

Kako bi otkrio prvi deo koda koji je neophodan za dekodiranje ostalih uzema kao i uspostavljene opozicije, Kovačević koristi uzem – dizanje deteta u lazaričkom kolu, koji je ujedno i bilo najteže objasniti prethodnim tumačenjima lazaričke obredne povorke.

Kada se ovaj uzem sagleda u svetlu prethodno utvrđenih opozicionih parova otkriva se specifičan kod:

U uslovima suprotstavljenosti "muškog" i "u kući" sa "ženskim" i "van kuće", dizanje deteta koje pripada ukućanima a koje se odvija u prostoru van kuće predstavlja – *otmicu*.

Pošto se ne radi o realnom događaju i pošto se svi primeri otmice u patrijarhalnom društvu dešavaju sa obrnutim polnim ulogama, tačnije – muškarci otimaju žene, Kovačević u ovoj simboličnoj radnji prepoznaje *imaginarnu inverznu otmicu*.

Inverzna imaginarna otmica kao kôd objašnjava jedan deo uzema, da bi se objasnili i ostali uzemi potrebno je pronaći i drugi deo kôda. Kovačević ga otkriva u elementima koji predstavljaju glavne karakteristike preostalih uzema. Svečani karakter odela koje se koristi u povorci, njegova bela boja (za Lazaricu), kao i rekviziti koji se u obredu koriste (cveće, zvona, prapori...) ukazuju na *svadbeni ritual*. Kada se prethodno rekonstruisani deo kôda dopuni na ovaj način dekodiranim uzemima dobija se celovit kôd neophodan za tumačenje obredne povorke:

Lazarice = inverzna otmica + svadba

Osnovni smisao lazaričke obredne povorke nalazi se u *imaginarnoj kompenzaciji* koju postiže ženski deo populacije, imajući u vidu njihov realan položaj u patrijarhalnoj zajednici. Na ovaj način, iskazuje se nezadovoljstvo žena, koje se u ovom konkretnom slučaju odnosi pre svega na njihovu isključenost iz odlučivanja pri izboru budućeg bračnog partnera. Ono što u jednoj patrijarhalnoj zajednici omogućava da se ovaj obred uopšte odigra jeste činjenica da ga muški deo populacije "čita" na drugi način – obredno ponašanje koje predstavlja

izraz ženskog nezadovoljstva svojim socijalnim statusom, muškarci tumače kao situaciju u kojoj se mlade devojke, spremne za udaju, pokazuju zajednici i potencijalnim mladoženjama i njihovim porodicama.

Pre pojave Kovačevićevog rada, najobimnija studija koja se bavila lazaričkom obrednom povorkom bio je Zečevićev rad "Elementi naše mitologije u narodnim obredima uz igru"²⁶.

Na osnovu naziva i vremena izvođenja, poređenja sa sličnim verovanjima vezanim za formalne elemente obreda, kao i tekstova pesama koji se prilikom njega izvode, Zečević je utvrdio da je uloga lazarica "profilaksa protiv zmija"²⁷ i da obred pripada kultu zmije. Naravno, u skladu sa svojim prethodnim tezama, autor nije propustio da pretpostavi da je običaj najverovatnije poreklom preslovenski i da su ga naši narodi možda primili pod uticajem balkanskih starosedelaca te da bi njegov nastanak hronološki mogao da se "stavi u totemizam"²⁸.

Pored očiglednih problema teorijsko-metodološke prirode, kao što su ciklična objašnjenja, komparacije naizgled sličnih verovanja iz, na primer, Brvna (Krbava) i Vukovlja kod Kutine ali i Misiraca, Grka i Rimljanja, ostaje nejasno i da li lazarice po Zečeviću predstavljaju personifikaciju zmije, boraca protiv zmija (vrač,

---

²⁶ S. Zečević, *Elementi naše mitologije u narodnim obredima uz igru*, Zenica 1973.

²⁷ Isto, 82.

²⁸ Isto, 85.

šaman),²⁹ ili vesnike proleća. Takođe, značajan broj objašnjenja koja se tiču pojedinih elemenata obreda baziran je na neubedljivoj argumentaciji, a za neke od njih tumačenja nisu ni ponuđena.

No, pošto cilj ovog rada nije diskreditacija Zečevićeve studije, na ovom mestu je sasvim dovoljno da konstatujemo da se rezultati strukturalističke analize drastično razlikuju od prethodnih objašnjenja. Nije čak neophodno ni tvrditi kako nakon Kovačevićeve analize imamo pravu "istinu" o lazaricama pred sobom. Međutim, sasvim je sigurno da smo na ovaj način dobili originalno i metodološki dosledno tumačenje jednog obreda, koje je zašlo ispod "zmijske" pojavnosti rituala i ponudilo nam tumačenje njegove uloge u zajednici u kojoj se praktikuje.

b) Kao dobar primer studije koja se zasniva na strukturalističkoj ideji, ali u kojoj se poseže i za alatima komplementarnih pristupa, poslužiće nam rad Dušana Bandića o vampiru u religijskim shvatanjima jugoslovenskih naroda, koja je objavljena 1980. godine³⁰.

Bandićeva studija o vampiru predstavlja originalan i inovativan pristup proučavanju jednog od najpopularnijih mitskih bića ne samo naše narodne religije.

---

²⁹ Isto, 75.

³⁰ D. Bandić, Vampir u religijskim shvatanjima jugoslovenskih naroda, *Kultura* 50, Beograd 1980:81-103. Za potrebe ovog rada korišćen je tekst koji je objavljen u: D. Bandić, *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko*, Beograd 1997.

Inspirisan Levi-Strosovim stavom da je mitove moguće protumačiti ukoliko se otkrije njihovo skriveno značenje, tačnije idejom koju je Levi-Stros preuzeo iz opšte teorije informacija – da mit ne predstavlja prosto bajku već prenosi poruku³¹, Bandić se upušta u dešifrovanje poruke koja stoji iza idejnog sprega vezanog za individualitet vampira. Da podsetimo – teorijski, mit, obred ili verovanje sadrže određenu, najčešće skrivenu poruku. Pošiljaoci te poruke su generacije predaka a poruka je namenjena pripadnicima današnjih generacija. Akteri ove specifične "informacione transakcije" ne moraju ni da budu svesni da se ona odvija³². U skladu sa navedenim postulatima, Bandić zaključuje da se osnovne ideje o vampiru mogu tretirati kao medijum putem kojeg se s kolena na koleno prenose društveno značajne poruke.³³

Pomenuti idejni spreg, koji je detaljno predstavljen i argumentovan u prvom delu studije o vampiru se, prema Bandiću, najpogodnije može predstaviti putem sledeća tri stava:

1. Aberantni pojedinci se posle smrti pretvaraju u vampira
2. Vampir je opasan za pripadnike svoje društvene zajednice i

---

³¹ Videti: E. Lič, *Klod Levi-Stros*, Beograd 1972: 69, 71.

³² Isto.

³³ D. Bandić, *Carstvo zemaljsko...*, 103.

3. Vampira treba ubiti i na taj način prekinuti njegov kontakt sa zajednicom.

Kako se iz navedenih tvrdnji može videti, one govore o posmrtnoj sudbini specifične kategorije pokojnika. Imajući u vidu činjenicu da obimna etnografska građa ukazuje da se u mnogim religijama veruje da posmrtna egzistencija čoveka predstavlja samo nastavak njegove zemaljske egzistencije, odnosno da se preminuli čovek zamišlja onakvim kakav je bio i dok je živio, Bandić pretpostavlja da se isto shvatanje može odnositi i na ljude za koje se veruje da su se povampirili posle smrti. Ovo implicira da se njihova aberantnost iz realnog života zadržava i u njihovom posmrtnom obliku u "ličnosti" vampira³⁴. Bandić zaključuje da se poruka koja je skrivena u predstavama o vampirima mora odnositi na njihove žive prethodnike, te da su ovakve predstave specifična religijska forma kojom se iskazuju određene poruke o aberantnosti i aberantnim pojedincima. Ovakav zaključak predstavlja ključ ili kôd za dešifrovanje idejnog sprega koji je prethodno predstavljen u tri stava o individualitetu vampira. Ukoliko se u pomenutim stavovima pojam vampira zameni pojmom aberantnog pojedinca dobija se sledeća poruka:

1. Ličnost aberantnog pojedinca ne menja se ni posle smrti

2. Aberantan pojedinac je opasan za pripadnike svoje zajednice i

---

³⁴ Isto, 105.

3. Treba prekinuti kontakt aberantnog pojedinca sa zajednicom.

U daljoj razradi poruka i rezultata prethodnog toka analize, u funkcionalističkom maniru, Bandić dolazi do zaključka da predstave o uzrocima vampirenja nisu ništa drugo do upozorenja ili pravila ponašanja kojih je se neophodno pridržavati ukoliko osoba ne želi da posle smrti dočeka sudbinu vampira. Na apstraktnijem planu, pridržavajući se pravila koja bi trebalo da spreče da pojedinac postane vampir, prihvataju se tradicijom propisane norme ponašanja i sprečava se sukob pojedinca sa svojom zajednicom. Na simboličnom planu, ubijanje vampira predstavlja, u stvari, ubijanje aberantnog pojedinca – u društvima tradicionalnog tipa u kojima su razmatrana verovanja i najrazvijenija, a u kojima najčešće ne postoje druga sredstva za obračun sa aberantnim pojedincem, na ovaj način se jasno svim pripadnicima zajednice ukazuje na posledice koje ih očekuju ukoliko prekrše propise i izađu iz tradicijom određenih okvira ponašanja.

Iako je vampir kao izuzetno "popularno" mitsko biće do tada inspirisao niz radova, Bandićeva studija bazirana na ideji koja je u strukturalističkoj interpretaciji mita posebno dobila na popularnosti, prva je koja na ovako ubedljiv način pristupa razmatranju problema sa komunikacijskih aspekata. Bandić nije sebi postavio za cilj opis fenomena, njegovo pozicioniranje u sistemu verovanja našeg naroda, iznalaženje porekla ili razmatranja njegovog mesta u kultu mrtvih, odnosno animističkim

predstavama o zagrobnom životu – što je bio manir prethodnih autora, već je probao da pokaže koje su njegove društvene konsekvence i da li je upravo iz tih razloga verovanje u ovo mitsko biće i dalje tako živo.

Naravno, ovakav kvalitet u istraživanju problema iz oblasti narodne religije, kako se u čitavom tekstu tvrdi, donela je upravo strukturalistička ideja. Kako je već prethodno pomenuto, korpus tekstova i novina koje su oni doneli, a koji bi se mogao navesti kao potpora prethodne teze, je veliki. Cilj ovog rada je, verujemo, već postignut i upuštanje u dalja navođenja primera i diskusije rezultata bi samo opteretilo tekst. Na ovom mestu je potrebno još konstatovati da je strukturalna analiza, u ma kojoj svojoj varijanti, makar u funkciji zamajca ili početne identifikacije strukture i međusobnih odnosa razmatranih sadržaja i dalje često sastavni deo istraživačkih pristupa fenomenima iz narodne religije. A što se strukturalističke ideje tiče – uticaj koji je izvršila, tačnije, promena u pristupu koju je izdejstvovala je trajna i njeni rezultati su gotovo od neprocenjivog značaja za potonja istraživanja.

5.

U poslednjem delu ovog rada, nakon retrospektive, iznesenih teza i navedenih primera, ostalo je još samo da rezimiramo prethodno rečeno i potcrtamo odgovarajuće zaključke.

Strukturalistička ideja, kao plod originalne, izvorne Levi-Strosove konceptualizacije ali i brojnih usaglašavanja i kombinovanja, kao i različitih verzija ovog metoda, u istraživanja narodne religije – a samim tim i u etnologiju i antropologiju u Srbiji, ušla je uglavnom preko posrednika – prvenstveno putem uticaja koji je imala "britanska škola" strukturalne antropologije predvođena radom Edmunda Liča.

Narodna religija predstavlja oblast istraživanja u kojoj je strukturalizam u Srbiji najverovatnije našao i najveću primenu. Istovremeno, ova primena verovatno ni u jednoj oblasti istraživanja etnologije i antropologije kod nas nije izazvala tako temeljne i značajne promene. Pritom, kada se govori o promenama koje je u domaću nauku unela strukturalistička ideja, ne misli se samo na metodološke i analitičke alate koji su omogućili nove i bolje rezultate, već se u našem slučaju može govoriti o potpunoj promeni *pristupa* istraživanju fenomena iz narodne religije u Srbiji.

Prihvatanje strukturalističke ideje predstavlja gotovo revolucionaran prelaz sa rekonstrukcionizma i panteonizma, na istraživanja koja ne pretpostavljaju "pogled unazad", na potragu za značenjem i značajem religioznog pogleda na svet i ritualne prakse. Promena teorijsko-metodološkog okvira otvorila je domaćoj nauci vrata modernizacijskim tokovima.

Ipak, narodna religija u Srbiji nije imala svog strukturalistu, ali je imala niz autora koji su se bavili pojedinim problemima i aspektima narodne religije u strukturali-

stičkom maniru ili svoje tumače koji su svoj teorijsko-metodološki aparat, pored ostalih, bazirali i na strukturalističkim konceptima teorije kulture. Tako, na primer, Ivan Kovačević – autor koji je u domaćoj nauci najčešće i najdoslednije primenjivao strukturalnu analizu, nije se bavio isključivo fenomenima iz narodne religije, dok Dušan Bandić, koji je bio najpredaniji istraživač narodne religije, nije bio isključivo i u potpunosti posvećen metodama razvijenim u strukturalnoj antropologiji.

Na samom kraju, dolazimo i do, možda, najznačajnijeg pokazatelja doprinosa strukturalizma proučavajima naše narodne religije. Naime, kada je Dušan Bandić postavljao samu definiciju narodne religije Srba, pošao je od sasvim jednostavnog koncepta³⁵. Po Bandiću, već samim njenim nazivom, narodnu religiju Srba određujemo po tri različita osnova: tvrdimo da je narodna, da je srpska i da predstavlja "religiju". U ovom trenutku za nas je od značaja argumentacija samo poslednje odrednice – ideje da sistem verovanja i verovanjima uslovljenog ponašanja našeg naroda predstavlja jedinstvenu religiju a ne skup različitih religijskih tradicija. Nakon višedecenijskog sakupljanja etnografskog materijala i istraživanja narodne religije, korpus verovanja i ritualnih ponašanja koji nam je na raspolaganju za nove, različite interpretacije, jasno svedoči o svoj raznolikosti i bogatstvu religijske tradicije našeg naroda. O tome svedoče i

---

³⁵ D. Bandić, O pojmu "narodna religija Srba", *GEM* 54-55, Beograd 1991: 179-184.

ponekad značajne regionalne razlike u konceptualizacijama izvesnih pojava, a odavno se odomaćila i izreka da svako selo ima svoj običaj. Na prvi pogled, može nam se učiniti bližim zaključak da u takvim uslovima ne možemo govoriti o jedinstvenom sistemu, već pre o skupu raznorodnih fenomena. Međutim, kako zaključuje Bandić, različita lokalna shvatanja često su utemeljena na istim "dogmama".³⁶ Ispod svih prividnih različitosti krije se ujednačen i organizovan pogled na svet, istovetni mitski modeli, odnosno – jedinstvena logička struktura.

Sasvim je izvesno da su izvođenje ovakvih zaključaka, koji govore o samoj suštini naše narodne religije, u velikoj meri omogućila upravo istraživanja koja su zaživela u našoj nauci u poslednjoj četvrtini XX veka a koja su se sprovodila u duhu strukturalističke ideje.

Pomenuto nasleđe svoj najsnažniji izraz dobilo je upravo u finalnom stavu Bandićeve definicije narodne religije koji glasi – ona (narodna religija) se može "identifikovati kao 'religija' ali ne na empirijskom, već na jednom, nazovimo ga, transempirijskom planu"³⁷.

Literatura:

Bandić, D. 1980. Vampir u religijskim shvatanjima jugoslovenskih naroda, *Kultura* 50, Beograd.

Bandić, D. 1981. Tabu kao element kulturnog vremena i prostora, *Gradina* 6-7, Niš.

---

³⁶ Isto, 62.

³⁷ Isto, 63.

- Bandić, D. 1983. Koncept posmrtnog umiranja u religiji Srba, *Etnološki pregled* 19, Beograd.
- Bandić, D. 1991. O pojmu "narodna religija Srba", *GEM* 54-55, Beograd.
- Bandić, D. 1997. *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko*, Beograd.
- Kovačević, I. 1974. Strukturalna analiza mita, *Sociološki pregled* 2-3, Beograd.
- Kovačević, I. 1979. Razbijanje predmeta kao granica pojedinih faza svadbenog rituala, *Simpozijum Seoski dani Sretna Vukosavljevića VII*, Prijepolje.
- Kovačević, I. 1981. Značenje kulta medveda, *GEM*, 45, Beograd.
- Kovačević, I. 1983. Volovska bogomolja, *GEM* 47, Beograd.
- Kovačević, I. 1984. Novi rezultati semiološkog proučavanja dodolske povorke, *Makedonski folklor* 34, Skopje.
- Kovačević, I. 1987. Socijalni sadržaj običaja o Lazarevoj suboti, *Etnološke sveske* I, Beograd.
- Kovačević, I. 2001. *Semiologija mita i rituala I – Tradicija*, Beograd.
- Kovačević, I. 2006. *Mit i umetnost*, Beograd.
- Kovačević, I. 2006. Van Genep po drugi put među Srbima, *EAP*, god. 1, sv. 1, Beograd.
- Lič, E. 1982. *Klod Levi-Stros*, Beograd.
- Malešević, M. 1982. Porodični rituali oko prve menstruacije, *Promene u tradicionalnom porodičnom životu u Srbiji i Poljskoj*, PI EI SANU 25, Beograd.
- Prodanović, A. 2005. Prijem strukturalizma na primeru proučavanja obreda prelaza u etnologiji i antropologiji Srbije, *GEI SANU* 54, Beograd.
- Prošić, M. 1978. Teorijsko-hipotetički okvir za proučavanje poklada kao obreda prelaza, *Etnološke sveske* 1.

- Prošić, M. 1982. Pogrebni ritual u svetlu obreda prelaza, na primeru Stonskog primorja, *Etnološki pregled* 18, Beograd.
- Van Gennep, A. 1909. *Les rites de passage*, Emile Nourry.
- Vodopija, M. 1976. Maturiranje kao "Rite de passage", *Narodna umjetnost* 13, Zagreb.
- Zečević, S. 1973. *Elementi naše mitologije u narodnim obredima uz igru*, Zenica.
- Zečević, S. 1963. Desna i leva strana u srpskom narodnom verovanju, *GEM* 26, Beograd.
- Žikić, B. 2002. Krštenje odraslih i dece u Srbiji u poslednjoj deceniji dvadesetog veka, u: Z. Divac (ur.), *Običaji životnog ciklusa u gradskoj sredini*, PI EI SANU 45, Beograd.

Danijel Sinani

STRUCTURALISME DANS L'ÉTUDE DE LA RELIGION POPULAIRE EN SERBIE

Dans le présent travail est discutée l'application du structuralisme dans le domaine de l'étude de la religion populaire en Serbie. Sont ici considérés d'éventuelles anticipations et débuts d'application de la méthode structuraliste, période d'une popularité exceptionnelle des théories sur le rite du passage dans notre ethnologie/anthropologie, de même que les formes les plus poussées d'analyse inspirées par le structuralisme. A partir de deux "études de cas" est ici démontrée la manière dont le structuralisme dans notre science a contribué à considérer les problèmes d'un angle entièrement nouveau et à formuler des conclusions innovatives et originales. Dans le travail l'on soutient que les débuts d'application des

idées et des méthodes développées dans le structuralisme, ont marqué un tournant décisif dans les études des phénomènes de religion populaire et, dans leurs plus grandes performances, ont d'une certaine manière posé les bases pour étudier la religion populaire comme un système clos.

Mots-clés: structuralisme, la religion populaire, Serbie, le tournant décisif dans les études

Danijel Sinani

STRUCTURALIST INSPIRED RESEARCH OF FOLK RELIGION IN SERBIA

This paper discusses application of structuralist methodology to the research of folk religion in Serbia. I discussed possible anticipations and the beginning of application of structural methodology; period of high popularity of rites of passage theories in our ethnology/anthropology, as well as most developed forms of analysis inspired by structuralism. On the example of two specifically chosen 'case studies' I show the ways in which structuralism in our science helped us to see problems from a completely new angle and fostered a creation of new and original conclusions. In the paper, I claim that the beginning of applications of the ideas and methods developed in structuralism, made a breaking point with the previous research of folk religion, and at its highest points, in some ways, made a basis for the understanding of folk religion as a holistic system.

Key words: structuralism, folk religion, Serbia, research breaking point

Sadržaj

Reč urednice	5
Ivan Kovačević	8
Modernizam i strukturalizam	
<i>Srpska etnologija/antropologija u poslednjoj četvrtini dvadesetog veka</i>	
Modernisme et structuralisme	
<i>Ethnologie/anthropologie serbe dans le dernier quart du vingtième siècle</i>	
Modernism and structuralism	
<i>Serbian ethnology/anthropology in the last twenty five years of the twentieth century</i>	
Miloš Milenković	32
Eh, da je Derida propustio taj let...	
<i>O procenjivanju "dometa" tzv. "američke antropologije" iz Beogradske strukturalno-semiološke škole antropologije folkloru</i>	
Eh, si Derrida avait manqué ce vol ...	
<i>Sur l'évaluation des "performances" de la prétendue "anthropologie américaine" vu de la perspective de l'Ecole de Belgrade structural-sémiologique de l'anthropologie du folklore</i>	
If only Derrida missed that flight...	
<i>About the assessment of the "academic achievements" of the so-called "American Anthropology" by Belgrade Structural-semiotic School of Folklore</i>	

Gordana Gorunović	58
<i>Gerc vs. Levi-Stros: latentne strukturalne pretpostavke u Gercovom kulturalizmu?</i>	
<i>Geertz vs. Lévi-Strauss: des hypothèses structurales sous-jacentes dans le culturalisme de Geertz?</i>	
<i>Geertz vs. Levi-Strauss: Latent structural dispositions in Geertz 'theory of culture'?</i>	
Ivan Vuković	96
Transcendentalni idealizam i strukturalizam	
<i>L'idéalisme transcendantal et le structuralisme</i>	
<i>Transcendental idealism and structuralism</i>	
Ljiljana Gavrilović	108
Levi-Stros : UNESCO = antropologija : politika	
<i>Lévi-Strauss : UNESCO = anthropologie : politique</i>	
<i>Levi-Strauss : UNESCO = anthropology : politics</i>	
Vlado Kotnik	136
Lévi-Strauss and the Opera	
<i>Lévi-Strauss et l' Opéra</i>	
<i>Levi-Stros i opera</i>	

Senka Kovač	172
Klod Levi-Stros: maska i mit	
Claude Lévi-Strauss: le masque et le mythe	
Claude Levi-Strauss: Mask and Myth	
Aleksandar Palavestra	196
Strukturalizam u arheologiji	
Structuralisme en archeologie	
Structuralism in Archaeology	
Ines Prica	216
"Pobuna označitelja": suvremena radijacija pojma <i>bricolage</i>	
"Rebellion du signifiant": le rayonnement contemporain du concept de <i>bricolage</i>	
"Rebellion of the signifier": Contemporary effects of the concept <i>bricolage</i>	
Dragana Antonijević	246
Povodom Levi-Strosovog koncepta "motiva zaborava".	
<i>Struktura poremećene komunikacije i stilovi mišljenja u tranzicijskoj Srbiji</i>	
A propos du concept de motif de l'oubli de Lévi-Strauss	
<i>La structure de la communication perturbée et styles de pensée dans la Serbie en transition</i>	
In regard to Levi-Strauss's "motive of oblivion"	
<i>Structure of disturbed communication and styles of thoughts in transitory Serbia</i>	

Danijel Sinani	296
Strukturalizam u proučavanju narodne religije u Srbiji	
Structuralisme dans l'étude de la religion populaire en Serbie	
Structuralist inspired research of folk religion in Serbia	
Bojan Žikić	326
Za šta su dobri žanrovi?	
<i>Deljenje, razgraničavanje i razvrstavanje u strukturalnoj i kognitivnoj antropologiji na primeru muzičke kulture</i>	
A quoi servent les genres?	
<i>Partage, délimitation et classification dans l'anthropologie structurale et cognitive, sur l'exemple de la culture musicale</i>	
What are genres good for?	
<i>Divisions, demarcations and classifications in structural and cognitive anthropology, on the example of music culture</i>	

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39:929 Леви-Строс К.(082)
39:165.75"20"(082)

STRUKTURALNA antropologija danas : tematski zbornik u čast Kloda Levi-Strosa / uredila Dragana Antonijević. - Beograd : Srpski genealoški centar : Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, 2009 (Beograd : Srpski genealoški centar). - 366 str. : tabele, graf. prikazi ; 17 cm. - (Etnološka biblioteka / [Srpski genealoški centar] ; #knj. #40)

"Tematski zbornik 'Strukturalna antropologija danas' nastao je kao rezultat dodatnog teorijskog i metodološkog promišljanja analitičkog produbljivanja onih ideja, stavova i koncepata koji su se mogli čuti u usmeno izloženim referatima na međunarodnom naučnom skupu 'Strukturalna antropologija danas : u čast Kloda Levi-Strosa', održanom u novembru 2008. godine, povodom stogodišnjice rođenja ovog velikog naučnika i mislioca XX veka." --> str. 5. - Radovi na srp. i engl. jeziku. - Tiraž 500. - Str. 5-6: Reč urednice / Dragana Antonijević. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz većinu radova. - Rezimei na franc., engl. i srp. jeziku.

ISBN 978-86-83679-57-7 (SGC)

1. Антонијевић, Драгана [уредник] [аутор додатног текста] а) Леви-Строс, Клод (1908-) - Зборници б) Антропологија - Структурализам - 21в - Зборници
COBISS.SR-ID 170266380